

УДК 336.71

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУЛЮВАННЯ ПОНЯТТЯ «РЕГІОНАЛЬНА БАНКІВСЬКА СИСТЕМА» ТА ЇЇ ФУНКЦІЙ

Стойка В.С.

У статті розглянуто особливості поняття «регіональна банківська система», її суть та функції. Зокрема, досліджено підходи вітчизняних і зарубіжних вчених щодо тлумачення терміну «регіональна банківська система» та запропоновано власне визначення даної категорії. Обґрунтовано принципи функціонування, структуру та фактори впливу на банківську систему регіону. Автором запропоновано виділення таких функцій регіональної банківської системи як обслуговуюча, інвестиційна, стимулююча та системоутворююча.

Ключові слова: регіональна банківська система, регіональна економіка, структура регіональної банківської системи, принципи функціонування регіональної банківської системи, функції регіональної банківської системи

ВСТУП

Одним з головних чинників забезпечення належного розвитку регіонів є функціонування в них банківських установ. Банківська система регіону значною мірою впливає на перспективи регіонального розвитку, створюючи умови для пошуків в них інвестиційної діяльності, забезпечення належного фінансування, збільшення обсягів виробництва та зайнятості і, як наслідок, виходу на траєкторію стійкого росту та підвищення рівня життя населення. Проблема діяльності банків в регіонах України присвячено чимало наукових праць вітчизняних дослідників. Зокрема, вчена Гуляєва Л. акцентує увагу на регіональних аспектах функціонування комерційних банків України [4]. Качасєв Ю. досліджує територіальні фактори банківської діяльності в Україні [9]. Науковець Другов О. описує політику регіонального розвитку банківської системи України [6]. Яремчук М. аналізує регіональні характеристики діяльності комерційних банків України [16].

У зв'язку з посиленням уваги до проблематики розвитку вітчизняної банківської системи в регіональному аспекті, особливої актуальності набуває дослідження суті терміну «регіональна банківська система», визначення її елементів та призначення в регіоні. Адже на регіональному рівні банківська система виконує специфічну роль.

Мета даної статті полягає в дослідженні та обґрунтуванні категорії «регіональна банківська система», її структури та факторів впливу, принципів і функцій.

Стаття побудована на опрацюванні ряду публікацій вітчизняних та російських науковців. Обробка інформації, викладеної в статті, здійснювалась шляхом застосування методів системного підходу, узагальнення та порівняння. Для досягнення поставленої мети стаття побудована наступним чином: у першому розділі обґрунтовано поняття «регіональна банківська система» та описано її структуру, а в другому – виділено її принципи та функції.

1 ПОНЯТТЯ «РЕГІОНАЛЬНА БАНКІВСЬКА СИСТЕМА» ТА ЇЇ СТРУКТУРА

Визначення термінів «регіональна банківська система» або «банківська система регіону» трапляється дуже рідко. З цього приводу російські вчені зазначають, що поява поняття «регіональна банківська система» викликана необхідністю наукового аналізу функціонування банківської системи через призму збалансованості її розвитку в федеративній державі. При цьому повинен вивчатися ступінь участі банків у задоволенні потреб економічного і соціального розвитку території [13, С.15]. Ми вважаємо, що дослідження поняття регіональна банківська система є важливим не тільки для країн зі складним федеративним устроєм. Адже на рівні регіону будь-якої країни банківська система має особливе призначення та виконує особливі завдання, а «... специфіка банківської системи в регіоні як функціонального компонента його господарського комплексу полягає в тому, що стан цієї системи, її динаміка, і, відповідно, надійність визначаються передусім рівнем і темпами розвитку соціально-економічного потенціалу регіону...» [1, С.18].

Регіональна банківська система є невід'ємною складовою господарського комплексу регіону і тісно пов'язана з його розвитком. На регіональному рівні банківська система є невід'ємною складовою регіональної економічної системи, тому у відповідності до виконуваних нею завдань визначається специфіка її ролі в регіоні. Від того, наскільки ефективно банки будуть виконувати покладені на них завдання в регіоні, залежить результативність взаємодії банківського сектору та регіональної економіки. Це пов'язано, в першу

чергу, з тим, що «банківські інститути, крім власне фінансово-кредитних функцій, виконують унікальні функції системоутворення діяльності всіх суб'єктів економічних відносин по отриманню банківських послуг. А стійкість, стабільність, надійність банку починають залежати від системної організації відносин усіх учасників цієї діяльності. Банківська система являється єдиним інституціональним механізмом, який здійснює прями зв'язки по всіх ланках вказаних економічних відносин і за кожним конкретним їх проявом. Ці вихідні позиції визначають загальну логіку формування системи взаємодії банківського сектору і регіональної економіки» [8, С.35].

Регіональна банківська система з одного боку являється складовою більш ширшої системи – національної банківської системи, з іншого – економічної системи регіону, а на макрорівні – економічної системи країни. Тому її діяльність і розвиток не можна розглядати відокремлено від інших сфер та рівнів економіки. Регіональну банківську систему слід розглядати як складову регіональної економічної системи і водночас як структурний елемент національної банківської системи. Зважаючи на таку особливу роль банківської системи регіону, дослідження цієї категорії, а також її сутності вимагає особливої уваги.

Вчена Могильницька М.П. під банківською системою регіону розуміє «сукупність банківських установ, що здійснюють місію і функції посередників у русі фінансових ресурсів між суб'єктами, які володіють ними і суб'єктами, що використовують їх для здійснення економічної діяльності відповідно до законів України та нормативів Національного банку України, є підконтрольними Національному банку України, підпадають під дію специфічних актів, які видаються органами місцевої влади, та можуть бути об'єднані зведеним балансом вимог, зобов'язань та капіталу. Банківська система регіону є складовою частиною банківської системи України та частиною соціально-економічної системи регіону» [11, С. 5].

Професор Брітченко І.Г. [2, С.22], досліджуючи зв'язок банківської системи та економіки на регіональному рівні, вводить термін «регіональне банківське ринкознавство», під яким розуміє «сутність економіко-організаційних фінансових, правових, адміністративних й інших методів та засобів, які повинні органічно пов'язувати державні, головним чином, в особі Центробанку, і місцеві інтереси в особі регіональних органів державної виконавчої влади і місцевого самоуправління з метою досягнення збалансованого функціонування регіону. Діяльність регіональної банківської системи як сукупності динамічно пов'язаних між собою банків, будується на поєднанні попиту регіонального ринку з потребами фірм і населенням регіону».

Велику увагу дослідженню специфіки впливу банківської системи на регіональну економіку приділяють російські вчені. Науковці Гомбоєв А.Ц. та Сахаровський С.Н. дають таке визначення: «Регіональна банківська система являє собою цілісну сукупність взаємопов'язаних кредитно-фінансових інститутів, які функціонують у відносно відособленому, але з гнучкими зовнішніми зв'язками, господарському комплексі якої-небудь території» [3, С.32].

Яруліна Д.Х. тлумачить регіональну банківську систему як «сукупність взаємодіючих суб'єктів банківської діяльності, які діють на території регіону і відчують підвищені ризики, кожен з яких окремо виконує специфічні функції, а також забезпечують ефективні грошові розрахунки між всіма учасниками платіжної системи регіону на основі ринкових зв'язків і відносин» [17].

Вчений Саранцев В.М., досліджуючи участь регіональної банківської системи в інвестиційному процесі регіону, вводить в науковий оборот два терміни: «банківська система регіону» та «регіональна банківська система». Під першою він розуміє «сукупність визначених економічним потенціалом регіону кредитних організацій, розміщених на території країни, які мають потенційну можливість виконувати всі банківські операції, взаємодіють один з одним та з зовнішнім середовищем». Регіональну банківську систему науковець тлумачить як «частину банківської системи регіону, яка володіє визначеною самостійністю і включає в себе офіційно зареєстровані на території регіону кредитні організації» [15]. Отже, під нею дослідник розуміє офіційно зареєстровані на території певного регіону банки, тобто тільки регіональні банки. Зважаючи, що за формою державного устрою Росія є федеративною державою, то можна погодитися з таким розмежуванням термінів. Крім того, в цій країні наявні ряд регіонів із самостійними потужними банками. Так, в Республіці Татарстан діють 26 місцевих банків, а їх частка в регіональних активах банків складає 72%; в Свердловській області – 25 (40%), в Тюменській, Самарській, Ростовській – 22 (56%, 51% та 27% відповідно), в Краснодарському краї та Нижегородській області – 18 (24% та 21%) [10]. В нашій країні існують області, де зареєстрований всього один банк, який, на нашу думку, аж ніяк не може формувати регіональну банківську систему. Більш того, майже половина областей взагалі не мають регіональних банків. Зважаючи на такий стан речей, розмежування термінів «банківська система регіону» та «регіональна банківська система» в Україні може бути актуальним тільки для Київської області.

На нашу думку, регіональна банківська система – це складна, динамічна, відкрита система, яка включає всі банківські установи, що здійснюють свою діяльність відповідно до чинного законодавства на території регіону, перебуваючи у тісному зв'язку з його економічною системою та виконуючи специфічні функції, спрямовані на задоволення потреб регіональної економіки та населення, а також на досягнення власного зростання.



Рис 1 Організаційна структура регіональної банківської системи*

* Складено автором

Російський фахівець Аленін В.В., описуючи особливості регіональної банківської системи відмічає, що «вона являє собою складну, динамічну, керовану систему, яка має два рівні, на першому з яких знаходиться територіальний підрозділ центрального банку, а на другому – мережа комерційних банків різного виду та розмірів, що виконують різноманітні банківські операції. До елементів регіональної банківської системи можуть відноситися також установи, агентства, служби, які утворюють банківську інфраструктуру, що сприяє життєдіяльності всієї системи (наприклад, інформаційне, наукове, кадрове забезпечення)» [1, С.18].

З врахуванням зазначеного до складових регіональної банківської системи в Україні можемо віднести наступні елементи:

- Орєгіональне управління НБУ;
- Омісцеві регіональні банки;
- Офілії, відділення, представництва місцевих банків;
- Офілії, відділення, представництва іноREGIONАЛЬНИХ та іноземних банків;
- Обанківські об'єднання, асоціації, які зарєстровані і діють на території регіону;
- Обанківську інфраструктуру.

Організаційна структура банківської системи на рівні регіону може виглядати наступним чином:

Кожен елемент даної організаційної структури регіональної банківської системи має своє призначення та виконує властиві йому функції.

2 ПРИНЦИПИ ТА ФУНКЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Банківська система регіону функціонує на основі певних принципів. Серед них можемо виділити такі:

- 1) *принцип підзвітності* – формування банківської системи регіону проходить під контролем держави та національної банківської системи, а процес її функціонування контролюється регіональним управлінням НБУ;
- 2) *принцип відповідності* – регіональна банківська система повинна відповідати потребам місцевої економіки та населення, органів місцевого самоврядування;
- 3) *принцип ефективності* – функціонування банківської системи регіону повинно бути рентабельним та приносити дохід не тільки самим банкам, але і їх клієнтам ;
- 4) *принцип саморозвитку* – банківська система регіону повинна самовдосконалюватися, розвиватися, мати здатність реагувати на несприятливі фактори в економіці та володіти достатніми ресурсами для їх уникнення або мінімізації;
- 5) *принцип відкритості* – регіональна банківська система повинна бути відкритою для вступу в неї нових учасників, в першу чергу, банків, філій, відділень, або виходу з неї.

Особлива роль банківської системи регіону зумовлює специфіку факторів впливу на неї. Вчена Грудзевич У.Я. в своїй монографії «Регіональні особливості формування і розвитку інфраструктури

фінансового ринку України» виділяє такі регіональні фактори впливу на рівень розвитку фінансового ринку [5, С. 24]:

- соціально-економічні;
- політичні;
- інформаційні;
- історичні;
- психологічні.

Російський науковець Зав'ялов С.С. виділяє такі основні фактори, які впливають на формування організаційної структури банківської системи області [7, С.13]:

- економічні;
- організаційні;
- комерційні (фінансові);
- кадрові;
- нормативні.

На нашу думку, фактори впливу на регіональну банківську систему слід поділити на зовнішні та внутрішні. Так, першу групу факторів, виділену Грудзевич У.Я., доцільно віднести до зовнішніх. Адже, будучи частиною господарського комплексу регіону, банківська система перебуває в постійному взаємозв'язку з іншими його складовими, зокрема, економічною, соціальною, політичною, правовою сферами, тобто зовнішніми по відношенню до неї чинниками. При позитивній з ними взаємодії банківська система регіону активно розвивається і здатна ефективно виконувати свої завдання. Якщо ж цей вплив є негативним, то можливе виникнення дестабілізуючих процесів регіональної банківської системи, що не може не відбитися на соціально-економічному розвитку регіону та темпах його економічного росту. Поряд з цим розвиток банківської системи безпосередньо залежить від внутрішніх факторів. Вони пов'язані з розвитком банківської мережі, кількістю банків – юридичних осіб, філій, відділень на території регіону (інституційні фактори); політикою місцевих та інорегіональних банків по розвитку філіальної мережі (організаційні); забезпеченістю необхідними грошовими ресурсами для здійснення операцій, фінансовим станом банків та філій, їх рентабельністю (фінансові); наявністю необхідних технологій для забезпечення потреб регіону, в першу чергу, його виробничої сфери (технологічні); забезпеченістю компетентними працівниками, які добре знають проблеми регіону (кадрові). Отже, класифікація факторів впливу на регіональну банківську систему виглядає наступним чином (рис.2):

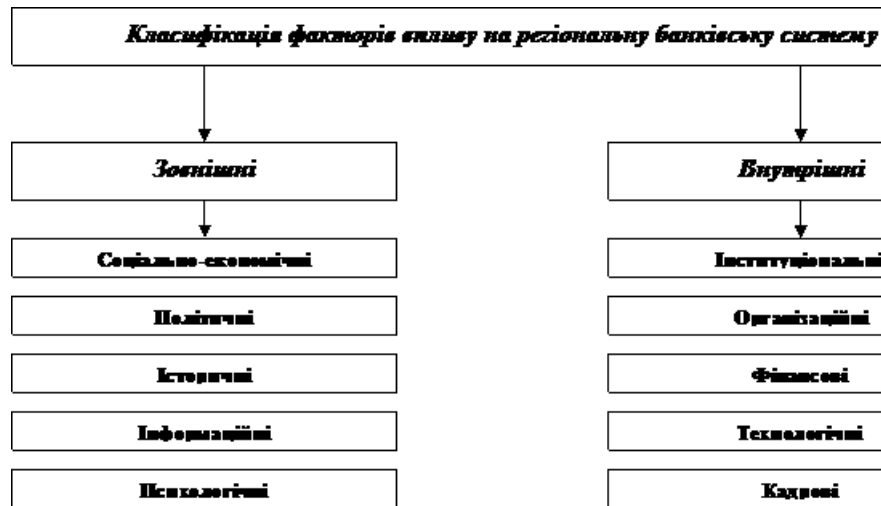


Рис 2 Класифікація факторів впливу на розвиток та функціонування регіональної банківської системи*

*Складено автором

Вчений Полянецв А. Н. виділяє такі основні функції, які виконують сучасні банки в економіці регіону [12]:

1) *посередника* - трансформація тимчасово вільних коштів різних суб'єктів економіки, включаючи регіональні органи влади і населення, в кредити та інші форми фінансування суб'єктів економіки, включаючи місцеві бюджети, які відчувають тимчасову нестачу коштів;

- 2) *здійснення платежів* - обслуговування розрахункових операцій, здійснення платежів за товари і послуги за дорученням своїх клієнтів, банків-кореспондентів, інших економічних суб'єктів;
 - 3) *гаранта* - підтримка своїх клієнтів, що виражається у погашенні їхніх боргів, коли клієнти самі не можуть цього зробити (видача прямих гарантій за платежами клієнтів, гарантування акредитивів, авалювання векселів тощо);
 - 4) *фінансового агента і довірительного управляючого* - управління власністю довірительів, забезпечення її збереження, випуск і погашення цінних паперів за дорученням клієнтів;
 - 5) *політична* - виконання функцій провідника політики держави, спрямованої на регулювання розвитку економіки та досягнення соціальних та економічних цілей на регіональному рівні.
- Інші вчені виділяють такі найважливіші функції регіональних банківських систем [14]:
- Ø інвестування економіки;
 - Ø збереження вартості заощаджень населення.

На нашу думку, перераховані функції не повністю підкреслюють особливу роль банківських установ у регіональному розвитку. В даному переліку функцій не відображена специфіка прояву діяльності банківської системи на рівні регіону. Функціонування банківської системи на регіональному рівні має ряд специфічних ознак, тому що «регіональні особливості процесів суспільного виробництва, засновані на регіональних принципах розміщення ресурсів, регіональних особливостях взаємовідносин підприємств регіону між собою і з регіональною інфраструктурою ринкових відносин, формують регіональну специфіку підприємств регіону з кредитно-фінансовими організаціями і, в першу чергу, з банківською системою» [2, С.89].

Вчена Могильницька М.П. справедливо зазначає, що банківська система регіону «...має подвійну мету своєї діяльності. По-перше, це забезпечення доходу банківських установ, розміщених у регіоні, а по-друге, сприяння діяльності і розвитку соціально-економічної системи регіону, або, іншими словами, приросту валової доданої вартості, що створюється в регіоні» [11; С.6].

Банківська система повинна бути розвинена адекватно реальному сектору економіки і потребам населення та забезпечувати високу стійкість функціонування. Регіональна банківська система повинна бути здатною забезпечувати попит промислових, торговельних підприємств і організацій, малого бізнесу, потреби населення в усьому спектрі форм банківського обслуговування і ресурсах. Особливо ефективно вона повинна виконувати функцію трансформації заощаджень в інвестиції на рівні регіону. Ресурси господарюючих суб'єктів регіону повинні бути мобілізовані в регіоні навіть в тому випадку, якщо деякий час вони будуть працювати у фінансовій сфері. В результаті прибуток від таких операцій буде в банків регіону, стимулюючи винятково важливий процес капіталізації банківської системи, який необхідний для стійкого проведення інвестиційних операцій. Звідси і впливає головна роль та специфіка діяльності банківської системи на рівні регіону.

З урахуванням вищевикладеного можемо виділити такі функції регіональної банківської системи:

- 1) *обслуговуюча* – наявність банків в регіоні забезпечує можливість доступу та вибору місцевим економічним суб'єктам і населенню банківських установ та банківських послуг;
- 2) *інвестиційна* – полягає у здійсненні довгострокових кредитних вкладень у розвиток місцевої економіки, регіональних програм, суб'єктів господарювання, реалізації іпотечного кредитування;
- 3) *стимулююча* – регіональна банківська система завдяки мультиплікативному впливу своєї діяльності здатна сприяти в кінцевому результаті пожеввленню та покращанню соціально-економічного розвитку регіону;
- 4) *системоутворююча* – регіональна банківська система, взаємодіючи з усіма ланками місцевої економіки, сприяє впорядкуванню дій всіх економічних суб'єктів в єдине ціле, у визначену систему, кінцевою метою якої є сталий регіональний розвиток.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного нами дослідження можемо виділити наступне:

1. немає єдиного підходу до дослідження специфіки діяльності банків у регіоні та визначення поняття «регіональна банківська система». Ми вважаємо, що це складна, динамічна, відкрита система, яка включає всі банківські установи, які здійснюють свою діяльність відповідно до чинного законодавства на території даного регіону, перебуваючи у тісному зв'язку з його економічною системою та виконуючи специфічні функції, спрямовані на задоволення потреб місцевої економіки та населення, а також на досягнення власного зростання;
2. до складових регіональної банківської системи в Україні можемо віднести наступні елементи: регіональне управління НБУ; місцеві регіональні банки; філії, відділення, представництва місцевих банків; філії, відділення, представництва інорегіональних та іноземних банків; банківські об'єднання, асоціації, які зареєстровані і діють на території регіону, банківську інфраструктуру;
3. банківська система регіону функціонує на основі таких принципів: підзвітності, відповідності, ефективності, саморозвитку, відкритості. Фактори впливу на регіональну банківську систему є зовнішні та внутрішні. До перших відносимо соціально-економічні, політичні, історичні, інформаційні, психологічні, а

до других – інституційні, організаційні, фінансові, технологічні, кадрові. На нашу думку, доцільно виділити такі функції регіональної банківської системи як обслуговуюча, інвестиційна, стимулююча та системоутворююча.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Аленин В.В. Банковский сектор региона и его экономическая безопасность / В.В. Аленин // Деньги и кредит – 2000. – №10. – С.18 – 23
2. Бритченко И.Г. Региональное банковское рынковедение (теория, методология, технология). Часть 1. Теория регионального банковского рынковедения. / И.Г. Бритченко. – Донецк: ДонГУЭТ, 2002. – 122 с.
3. Гомбоев А.Ц. Банковские инвестиционные ресурсы региона / А.Ц. Гомбоев, С.Н. Сахаровский. – СПб.: Изд-во Инфо-да, 2001. – 127 с.
4. Гуляева Л. Регіональні аспекти функціонування комерційних банків України / Л. Гуляева // Вісник ТДБУ. – Тернопіль: Економічна думка, 2006. – № 1. – С. 36-41
5. Грудзевич У.Я. Регіональні особливості формування і розвитку інфраструктури фінансового ринку України: Монографія / У.Я. Грудзевич. – Львів: ЛБІ НБУ, 2004. – 182 с.
6. Другов О.О. Політика регіонального розвитку банківської системи України / О.О. Другов // Вісник Української академії банківської справи. – 2006. - №1. – С. 56-60
7. Завьялов С.С. Современный этап развития банковского сектора Курганской области / С.С. Завьялов // Деньги и кредит. – 2004. - №12. – С. 12-17
8. Ильясов С.М. Взаимодействие банковского сектора и реальной экономики региона / С.М. Ильясов, С.Ю. Бацына, О.К.Цапиев // Деньги и кредит. – 2003. - №7. – С. 35-38
9. Качаев Ю.Д. Територіальні фактори банківської діяльності в Україні / Ю.Д. Качаев // Вісник НБУ. – 2001. - №4. – С. 11-15
10. Концепция развития финансового рынка России до 2020 [Электронный ресурс] – Режим доступу: <http://www.raexpert.ru/strategy/conception/part2/>
11. Могильницька М.П. Підвищення ефективності банківської системи регіону. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. – Львів, 2005. – 20 с.
12. Полянцев А.М. Организация банковской системы региона [Электронный ресурс] / А.М. Полянцев. – Режим доступу: http://journal.sevn.ru/j2000_2r/Economy/economy.htm
13. Проблемы и перспективы развития банковской системы Республики Татарстан / Под ред. Н.В. Мезиной. – Казань: Изд-во КФЭИ, 2000. – 100 с.
14. Региональные финансовые рынки [Электронный ресурс] – Режим доступу: <http://www.lerc.ru>
15. Саранцев В. Н. Региональная банковская система и ее участие в инвестиционном процессе региона : Дис. ... канд. экон. наук : 08.00.10 / Саранцев Владимир Николаевич. - Саратов, 2003. - 150 с.
16. Яремчук М.В. Регіональні характеристики діяльності комерційних банків України / М.В. Яремчук // Вісник Сумського національного аграрного університету: науково-методичний журнал. – 2007. - №1 (22). – С. 68-72
17. Яруллина Д.Х. Региональная банковская система и ее структура [Электронный ресурс] / Д.Х. Яруллина. – Режим доступу: <http://www.tisbi.ru/science/vestnik/2008/issue3/yarullina.html>

Стойка Вікторія Степанівна, старший викладач, аспірант кафедри банківської справи ДВНЗ «Ужгородський національний університет», тел. 3-30-80